

NAMANGAN DAVLAT
UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-9]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

10.00.00-FILOLOGIYA
journal.namdu.uz
PHILOLOGICAL

A.P. CHEXOVNING SAFAR ASARLARIDA OLAMNING MIFOPOETIK MANZARASI

Abdurafova Kamola Tulqinbek qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

kamola199407@gmail.com

SPIN - 7099-8160

ORCID -0009-0003-2519-5297

Annotatsiya: Maqolada A. P. Chexovning «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlarida olamning mifopoetik manzarasi shakllanishining badiiy xususiyatlari tadqiq etilgan. Geografik makon, tabiiy muhit va inson munosabatlari qiyosiy-tipologik hamda semantik tahlil asosida o'rganilgan. Yo' l, tayga, daryo, orol va chegara obrazlarining ramziy mazmuni, ularning muallif dunyoqarashini ifodalashdagi o' rni ochib berilgan. Tadqiqot natijasida safar asarlarida geografik makonning ochiq va chegaralangan modellari aniqlanib, ularning mifopoetik xususiyatlari ilmiy jihatdan asoslangan. Shuningdek, realistik tasvir va ramziy umumlashtirishning o' zaro bog' liqligi yoritilgan. Olingan natijalar Chexov safar nasrining poetik o' ziga xosligini chuqurroq anglashga hamda mifopoetik tahlilning ilmiy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so' zlar: A. P. Chexov, safar asarlari, mifopoetika, olam manzarasi, badiiy makon, ramziy obraz, yo' l motivi, geografik makon, qiyosiy tahlil, poetika.

МИФОПОЭТИЧЕСКАЯ КАРТИНА МИРА В ПУТЕВЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ А. П. ЧЕХОВА

Аннотация: В статье исследуются художественные особенности формирования мифопоэтической картины мира в произведениях А. П. Чехова «Из Сибири» и «Остров Сахалин». На основе сравнительно-типологического и семантического анализа рассматриваются географическое пространство, природная среда и отношения человека с ними. Раскрывается символическое содержание образов дороги, тайги, реки, острова и границы, а также их роль в выражении мировоззрения автора. В результате исследования в путевых произведениях выявлены открытая и ограниченная модели географического пространства и научно обоснованы их мифопоэтические особенности. Освещена также взаимосвязь реалистического изображения и символического обобщения. Полученные результаты способствуют более глубокому пониманию поэтического своеобразия путевой прозы Чехова и расширению научных возможностей мифопоэтического анализа.

Ключевые слова: А. П. Чехов, путевые произведения, мифопоэтика, картина мира, художественное пространство, символический образ, мотив дороги, географическое пространство, сравнительный анализ, поэтика.

THE MYTHOPOETIC IMAGE OF THE WORLD IN A. P. CHEKHOV'S TRAVEL WRITINGS

Abstract: The article examines the artistic features of the formation of the mythopoetic image of the world in A. P. Chekhov's works «From Siberia» and «Sakhalin Island». Geographical space, the natural environment and human relations with them are studied on the basis of comparative-typological and semantic analysis. The symbolic content of the images of the road, the taiga, the river, the island and the border is revealed, along with their role in expressing the author's worldview. As a result of the study, open and bounded models of geographical space are identified in the travel writings and their mythopoetic features are scientifically substantiated. The interrelation of realistic depiction and symbolic generalisation is also elucidated. The results obtained contribute to a deeper understanding of the poetic distinctiveness of Chekhov's travel prose and to broadening the scholarly potential of mythopoetic analysis.

Keywords: A. P. Chekhov, travel writings, mythopoetics, image of the world, artistic space, symbolic image, motif of the road, geographical space, comparative analysis, poetics.

KIRISH.

Jahon adabiyotshunosligida badiiy asarlarning g' oyaviy-estetik mazmunini o' rganish, yozuvchining individual dunyoqarashini aniqlash hamda inson, tabiat va jamiyat munosabatlarining adabiy matndagi ifodalanishini tadqiq etish muhim ilmiy yo' nalarlardan biri hisoblanadi. Adabiy asarlarda olam manzarasi muallifning hayotiy tajribasi, tarixiy-madaniy muhiti, badiiy tafakkuri va voqelikka munosabati asosida shakllanadi. Ushbu jarayonda geografik makon, tabiiy hodisalar, insonlarning yashash sharoitlari va madaniy tasavvurlar o' zaro bog' lanib, asarning yaxlit mazmunini yuzaga keltiradi. Ayniqsa, safar adabiyotida real geografik hududlarning tasvirlanishi insonning dunyoni anglash jarayoni bilan

uzviy aloqador bo' lib, muallifning kuzatuvlari orqali badiiy va falsafiy ma'no kasb etadi. Shu jihatdan safar asarlarini nafaqat tarixiy-geografik ma'lumotlar manbai, balki muayyan davrning madaniy qarashlari, insoniy qadriyatlari va badiiy tafakkur xususiyatlarini mujassamlashtiruvchi adabiy hodisa sifatida o'rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega [2; 4; 10].

Badiiy asarlarda olam manzarasini o'rganishning muhim yo'nalishlaridan biri mifopoetik tahlil hisoblanadi. Ushbu yondashuv adabiy matndagi obrazlar, motivlar va makoniy munosabatlarning mifologik hamda madaniy tasavvurlar bilan bog'liq ma'nolarini aniqlashga xizmat qiladi. Mifopoetika badiiy asarda qadimiy mif yoki rivoyatlarning mavjudligini qayd etish bilangina cheklanmay, insonning borliqni obrazli idrok etishi, tabiiy hodisalarga muayyan mazmun yuklashi hamda makon va zamon munosabatlarini badiiy tashkil etish xususiyatlarini ham qamrab oladi. Shu sababli mifopoetik yondashuv yozuvchining individual badiiy tafakkuri va adabiy matnning ichki semantik tuzilishini chuqurroq anglash imkonini beradi. Ayniqsa, makoniy obrazlarning ramziy mazmunini madaniy tasavvurlar va muallif dunyoqarashi bilan bog'liq holda o'rganish badiiy asarning mazmuniy imkoniyatlarini kengroq ochib berishga xizmat qiladi [3; 13; 16].

Chexovning 1890-yilda Sibir orqali Saxalin oroliga amalga oshirgan safari uning hayotiy tajribasi va adabiy faoliyatida muhim o'rin egallaydi. Mazkur sayohat davomida yozuvchi turli geografik hududlarning tabiiy sharoitlari, aholining yashash tarzi, ijtimoiy munosabatlar va inson taqdiratlari bilan yaqindan tanishgan. Safar jarayonida to'plangan kuzatuvlar uning badiiy tafakkuri uchun muhim material bo'lib xizmat qilgan. Ayniqsa, Saxalindagi jazo tizimi va insonlarning yashash sharoitlariga oid ma'lumotlar yozuvchining voqelikka munosabatini yanada kengroq namoyon etadi. Ushbu sayohatning tarixiy, ijtimoiy va adabiy ahamiyatiga bog'liq ishlangan tadqiqotlar Chexovning safar tajribasini uning ijodiy merosidan ajralmagan holda o'rganish zarurligini ko'rsatadi [10; 19; 20].

Chexovning «Из Сибири» («Sibirdan») va «Остров Сахалин» («Saxalin oroli») asarlari mazkur safar taassurotlarining adabiy ifodasi sifatida alohida ilmiy qimmatga ega. Ushbu asarlar real geografik kuzatuvlarga asoslangan bo'lsa-da, ularda tabiiy manzaralar va ijtimoiy munosabatlar muallifning badiiy qarashlari bilan uzviy bog'liq holda tasvirlangan. «Из Сибири»da yo'l davomida kuzatilgan tabiat, geografik hududlar va insonlarning kundalik hayoti muhim o'rin tutsa, «Остров Сахалин»da muayyan makonning tarixiy va ijtimoiy hayoti batafsil yoritilgan. Har ikki asarning umumiy xususiyati hujjatli aniqlik va badiiy ifodaning uyg'unligida namoyon bo'lib, ayni paytda ularning tasvir usuli va makonni anglash tamoyillarida o'ziga xos farqlar mavjud [2; 5; 8].

Mazkur asarlarni mifopoetik nuqtayi nazardan o'rganishning dolzarbligi ularning badiiy mazmunida real geografik tasvir bilan ramziy umumlashtirish o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash zarurati bilan belgilanadi. Chexov safar nasrida geografik obyektlar va tabiiy manzaralar ko'pincha muallifning inson, jamiyat va tabiat haqidagi qarashlari bilan bog'liq holda yoritiladi. Shu sababli ularning badiiy vazifasini faqat tashqi tasviriy xususiyatlar orqali tushuntirish yetarli emas. Makoniy obrazlarning semantik aloqalarini aniqlash, tabiiy muhitning insoniy tajriba bilan bog'lanishini o'rganish va geografik voqelikning badiiy umumlashtirilish xususiyatlarini ochib berish asarlarning poetik mohiyatini chuqurroq anglash imkonini yaratadi [1; 6; 11].

2020–2025-yillarda e'lon qilingan ilmiy tadqiqotlarda Chexov safar asarlarining janriy xususiyatlari, ijtimoiy mazmuni, geografik makonning badiiy talqini va ramziy ifoda imkoniyatlari turli yo'nalishlarda yoritilgan. Mazkur izlanishlar yozuvchining safar nasriga xos ko'plab muhim jihatlarni ilmiy asosda tushuntirish imkonini beradi. Shu bilan birga, «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlarida olamning mifopoetik manzarasi qanday shakllanishi, geografik makon va insoniy tajriba o'rtasidagi munosabatlarning badiiy mazmuni hamda har ikki asardagi umumiy poetik qonuniyatlarni yagona yondashuv asosida o'rganish alohida ilmiy qiziqish uyg'otadi. Ushbu masalalarning qiyosiy tahlili mavjud ilmiy qarashlarni to'ldirish va Chexov safar nasrining badiiy xususiyatlarini kengroq yoritish imkonini yaratadi [1; 2; 4; 6; 10; 20].

Tadqiqotning asosiy maqsadi A. P. Chexovning «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlarida olamning mifopoetik manzarasi shakllanishining badiiy xususiyatlarini aniqlash, geografik makon va ramziy obrazlarning semantik vazifalarini qiyosiy o'rganish hamda ularning inson va olam munosabatlarini ifodalashdagi o'rnini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun asarlarning makoniy tuzilishi va obrazlar tizimini qiyosiy o'rganish, tabiiy va ijtimoiy muhit tasvirlarining poetik vazifalarini aniqlash, geografik obyektlarning ramziy mazmun kasb etish xususiyatlarini izohlash hamda hujjatli kuzatuv bilan badiiy umumlashtirish o'rtasidagi munosabatlarni ochib berish asosiy vazifalar sifatida belgilandi. Ushbu vazifalarning o'zaro bog'liqligi Chexov safar nasridagi mifopoetik olam manzarasini yaxlit badiiy tizim sifatida tadqiq etish imkonini beradi.

Tadqiqotning obyekti A. P. Chexovning «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlari bo'lib, uning predmetini mazkur asarlardagi mifopoetik obrazlar, makoniy munosabatlar, ramziy-semantik xususiyatlar hamda real geografik voqelikning badiiy talqin etilish qonuniyatlari tashkil etadi. Tadqiqotning ilmiy ahamiyati har ikki asarni o'zaro bog'liq adabiy matnlar sifatida o'rganish, makonning badiiy vazifalarini umumlashtirish va mifopoetik ma'no hosil bo'lishining asosiy tamoyillarini aniqlash bilan belgilanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Tadqiqotda A. P. Chexovning «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlarida olamning mifopoetik manzarasi shakllanishini o'rganish uchun qiyosiy-tipologik, mifopoetik, semantik va kontekstual tahlil usullaridan foydalanildi. Qiyosiy-tipologik yondashuv asosida har ikki asarning makoniy tuzilishi, obrazlar tizimi va muallif pozitsiyasidagi umumiy hamda farqli jihatlar aniqlandi [2; 4; 10]. Mifopoetik tahlil yordamida geografik makonning ramziy mazmun kasb etishi, tabiiy va ijtimoiy chegaralarning badiiy vazifalari hamda ularning inson mavjudligi bilan aloqadorligi o'rganildi [1; 6; 11].

Semantik tahlil orqali asarlardagi makoniy oppozitsiyalar, metaforik ifodalar va obrazlararo mazmuniy munosabatlar izohlandi [3; 16]. Kontekstual yondashuv esa tarixiy-hujjatli kuzatuvlarning badiiy talqini va ijtimoiy-madaniy sharoit bilan bog'liqligini aniqlashga xizmat qildi [5; 19; 20]. Tadqiqotda ramziy ifoda va mifopoetik mazmun o'zaro farqlanib, talqinlar asarlarning matniiy dalillari hamda kompozitsion xususiyatlariga tayangan holda asoslandi. Olingan natijalar qiyosiy-tahliliy jadvallarda umumlashtirilib, geografik voqelikning badiiy-semantik mazmun kasb etish qonuniyatlari tizimlashtirildi. Bu yondashuv Chexov safar nasrining mifopoetik xususiyatlarini yaxlit poetik tizim sifatida baholash imkonini berdi.

ADABIYOTLAR SHARHI

A. P. Chexovning safar asarlarini o'rganish zamonaviy adabiyotshunoslikda yozuvchi ijodining janriy xususiyatlari, badiiy makonning tashkil etilishi, tarixiy voqelikning adabiy talqini hamda inson va tabiat munosabatlari bilan bog'liq ilmiy masalalarni qamrab oladi. Xususan, 2020–2025-yillarda nashr etilgan tadqiqotlarda «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlariga safar ocherki, tarixiy-hujjatli manba, ijtimoiy hayot tasviri va o'ziga xos badiiy tafakkur mahsuli sifatida yondashilgan. Ushbu izlanishlarda yozuvchining safar davomida kuzatgan voqelikni qanday tasvirlagani, geografik makonning badiiy matndagi o'rni hamda muallifning inson va jamiyat haqidagi qarashlari turli ilmiy nuqtayi nazardan yoritilgan. Mavjud ilmiy adabiyotlarning mazmuni Chexov safar nasrini faqat voqealar bayoni yoki geografik kuzatuvlar yig'indisi sifatida emas, balki o'ziga xos poetik xususiyatlarga ega adabiy hodisa sifatida o'rganish zarurligini ko'rsatadi [2; 5; 10].

Chexov safar asarlariga bag'ishlangan izlanishlarda dastlab ularning janriy tabiati va hujjatlilik xususiyatlariga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, «Своеобразие жанра путевого очерка в творчестве А. П. Чехова» nomli tadqiqotda yozuvchining «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlari safar ocherki janrining o'ziga xos namunalari sifatida ko'rib chiqiladi [2]. Ushbu ilmiy ishning ahamiyati shundaki, u sayohat taassurotlarining adabiy matnga aylanishi bilan bog'liq janriy masalalarni tushunishga yordam beradi. Safar ocherkida muallifning bevosita kuzatuvlari, geografik ma'lumotlar va hayotiy voqealar muhim o'rin egallaydi. Biroq bunday asarlarning badiiy qiymati faqat qayd etilgan ma'lumotlarning aniqligi bilan belgilanmaydi. Muallifning voqelikni tanlashi, kuzatilgan hodisalarni muayyan izchillikda bayon qilishi va ularga munosabat bildirish usuli ham asarning poetik tuzilishini shakllantiradi. Shuning uchun Chexov safar nasrining janriy xususiyatlarini o'rganish uning badiiy olamiga xos qonuniyatlarni aniqlash uchun muhim nazariy asos hisoblanadi.

Mazkur masala Edyta M. Bojanowskaning «Sakhalin Island» nomli tadqiqotida tarixiy va adabiy kontekst bilan bog'liq holda yoritiladi. Unda Chexovning Saxalinga safari hamda ushbu sayohat asosida yaratilgan asarning adabiy xususiyatlarini anglashga xizmat qiluvchi masalalar ko'rib chiqiladi [10]. Tadqiqotning mavzuimiz uchun muhim jihati real tarixiy tajriba bilan uning badiiy ifodasi o'rtasidagi munosabatni tushuntirishidir. Chunki safar davomida kuzatilgan voqealar adabiy matnga ko'chirilganda muallifning kuzatuv nuqtayi nazari, tanlangan tafsilotlar va bayon usuli orqali yangi mazmun kasb etadi. Shu jihatdan «Остров Сахалин»ni faqat tarixiy ma'lumotlar to'plami sifatida baholash uning adabiy xususiyatlarini to'liq ochib bermaydi.

Chexovning safar asarlaridagi hujjatlilik xususiyatini o'rganish ularning ijtimoiy mazmunini tahlil qilish bilan ham bevosita bog'liq. Нин Шилэйнинг «Очерки А. П. Чехова “Из Сибири” и “Остров Сахалин” в аспекте социальной проблематики» nomli dissertatsiyasida yozuvchining mazkur asarlari ijtimoiy muammolar nuqtayi nazaridan tadqiq etilgan [20]. Ushbu ilmiy ish har ikki asarda insonlarning yashash sharoitlari, jamiyatdagi munosabatlar va tarixiy muhit tasvirining muhim o'rin tutishini anglashga yordam beradi. Ayniqsa, «Остров Сахалин»da surgun va jazo tizimi bilan bog'liq voqeliklarning yoritilishi geografik makonning ijtimoiy mazmundan ajralmaganini ko'rsatadi. Biroq ijtimoiy muammolarning badiiy ifodalanishini o'rganish bilan ularning mifopoetik mazmunini aniqlash bir xil ilmiy vazifa emas. Shu sababli mazkur tadqiqot ijtimoiy voqelikning badiiy tasvir uchun qanday asos yaratishini tushuntirishda muhim bo'lsa, uning ramziy-semantik jihatlarini o'rganish alohida tahlilni talab qiladi.

Safar asarlarining janriy va ijtimoiy xususiyatlari bilan bog'liq tadqiqotlar geografik makonning badiiy vazifasini o'rganishga ham asos yaratadi. Chexov ijodida makon voqealar sodir bo'ladigan oddiy muhit sifatida emas, balki inson hayoti, muallif kuzatuvlari va badiiy tasvir o'rtasidagi munosabatlarni belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Bu borada L. A. Emirovaning «Man and Space: The “Russian Idea” of A. P. Chekhov and N. V. Gogol» nomli tadqiqoti alohida ahamiyatga ega. Mazkur ishda inson va makon munosabatlari rus adabiy tafakkuri bilan bog'liq holda ko'rib

chiqiladi [4]. Ushbu yondashuv Chexov asarlaridagi geografik muhitni insonning dunyoqarashi, yashash sharoiti va qadriyatlari bilan aloqador badiiy hodisa sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Makonning badiiy va madaniy xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan mazkur izlanishlar A. V. Lugovskoyning «Verbalization of Insularity in Literary Journalism (Based on Anton Chekhov's "Sakhalin Island")» nomli tadqiqotida yanada aniqroq masala doirasida yoritiladi. Muallif orollik xususiyatining adabiy matnda ifodalanishini o'rganib, Saxalin makoniga xos semantik va qadriy jihatlarini tahlil qiladi [1]. Tadqiqotda orolning geografik ajralganligi bilan bog'liq obrazli va konseptual ma'nolarga e'tibor qaratilishi mavzuumiz uchun muhimdir. Chunki geografik jihatdan suv bilan o'ralgan hududning badiiy matndagi vazifasi uning tabiiy xususiyatlari bilan cheklanmasdan, insonlarning yashash sharoitlari va tashqi dunyo bilan munosabatlari orqali ham belgilanadi. Mazkur yondashuv orol obrazini real geografik obyekt va ramziy makon sifatida farqlab o'rganish imkonini beradi.

Chexov safar asarlaridagi makonning ramziy mazmuni Oana-Maria Racovițanining «Chekhov's "Sakhalin Island": A Descent into the Hell of a Prison Colony» nomli tadqiqotida boshqa yo'nalishda o'rganiladi. Mazkur ishda Saxalin oroli jazo, insoniy iztirob va og'ir ijtimoiy sharoitlar bilan bog'liq makon sifatida talqin qilinadi [6]. Ayniqsa, orolning jahannamga qiyoslanishi geografik hududning mifologik tasavvurlar bilan aloqador ma'nolarini o'rganish imkonini beradi. Ushbu yondashuvda makonning salbiy mazmuni uning tabiiy xususiyatlaridan ko'ra, undagi insoniy mavjudlik sharoitlari bilan bog'liq holda yuzaga chiqadi. Shu sababli Saxalin obrazining mifopoetik mazmunini aniqlashda geografik ajralganlik va ijtimoiy cheklanishning o'zaro munosabatlarini birgalikda o'rganish zarur.

Chexov ijodida makonning diniy va madaniy tasavvurlar bilan bog'liq xususiyatlarini aniqlash uchun «Литургическое пространство в творчестве А. П. Чехова» hamda Denis Zhernokleyevning «Religion» nomli tadqiqotlari ham nazariy ahamiyatga ega [13; 17]. Mazkur ishlar yozuvchi asarlaridagi diniy mazmun, ma'naviy qadriyatlar va makonning madaniy talqini bilan bog'liq masalalarni tushunishga yordam beradi. Mifopoetik tahlilda bunday qarashlar muhim bo'lsa-da, diniy tasavvurlar bilan mifologik obrazlarni o'zaro aynanlashtirishdan saqlanish zarur. Chunki badiiy matndagi diniy tushuncha, ramziy ifoda yoki axloqiy baho har doim ham mifologik mazmunga ega bo'lavermaydi. Ularning o'ziga xos semantik vazifasi matndagi qo'llanishi va boshqa obrazlar bilan aloqasi orqali aniqlanishi lozim.

Makonning mifopoetik talqinini chuqurlashtirishda tabiat va inson munosabatlariga bag'ishlangan tadqiqotlar ham muhim o'rin tutadi. Jane Costlowning «Environmentalism» nomli ilmiy ishida Chexov ijodining ekologik mazmuni va insonning tabiiy muhitga munosabati bilan bog'liq masalalar ko'rib chiqiladi [11]. Ushbu yondashuv tabiatni faqat badiiy tasvirning tashqi muhiti sifatida emas, balki insoniy tajriba bilan bog'liq mazmuniy komponent sifatida o'rganishga yordam beradi. Ayniqsa, Chexovning safar asarlarida tabiiy manzaralar, geografik kengliklar va iqlimiy xususiyatlarning batafsil tasvirlanishi ularning estetik hamda falsafiy vazifalarini aniqlash zaruratini yuzaga keltiradi. Shu sababli ekologik yondashuv geografik tasvirlarning inson dunyoqarashi bilan bog'liqligini tushuntirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Chexovning tabiatga munosabati uning ilmiy dunyoqarashi va falsafiy qarashlari bilan ham uzviy bog'liq. Elena Frattoning «Science» nomli tadqiqotida yozuvchining ilmiy bilim va badiiy ijod bilan aloqador jihatlarini tushunishga yordam beruvchi masalalar yoritiladi [15]. Michal Oklotning «Philosophy» nomli ilmiy ishida esa Chexov ijodining falsafiy mazmuni va inson mavjudligi bilan bog'liq qarashlarni tahlil qilish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi [14]. Ushbu manbalar Chexovning safar taassurotlarini faqat estetik kechinmalar mahsuli sifatida emas, balki kuzatuv, bilim va badiiy tafakkur o'zaro uyg'unlashgan ijodiy jarayon sifatida anglashga yordam beradi. Zero, yozuvchi asarlaridagi geografik aniqlik va real voqelikni tasvirlashga intilish badiiy umumlashtirish imkoniyatlarini cheklamaydi, aksincha, ularning ishonchligini kuchaytiradi.

Chexov safar asarlarining badiiy xususiyatlarini o'rganishda ularning boshqa adabiy an'analar bilan aloqalari ham e'tiborga loyiq. S. A. Kibalnikning «Чеховский "Остров Сахалин" в контексте русской классической прозы XIX в.» nomli tadqiqotida «Остров Сахалин» asari rus mumtoz nasri kontekstida ko'rib chiqiladi [3]. Ushbu yondashuv Chexovning safar nasridagi ayrim badiiy tasvirlar va motivlarni adabiy an'analar bilan bog'liq holda tushuntirishga yordam beradi. Ayniqsa, geografik makonning badiiy ifodalanishi, muallif kuzatuvining xarakteri va ijtimoiy voqelikni yoritish tamoyillari boshqa adabiy tajribalar bilan qiyoslanganda yozuvchining individual uslubiga xos jihatlar aniqroq ko'rinadi.

Yozuvchi asarlarining ramziy mazmunini tahlil qilishda Lindsay Ceballosning «Modernism and Symbolism» nomli tadqiqoti ham nazariy ahamiyatga ega [16]. Unda Chexov ijodini adabiy-estetik yo'nalishlar bilan bog'liq holda o'rganish masalalari ko'rib chiqiladi. Ramziy ifodaning adabiy matndagi o'rnini aniqlash mifopoetik tahlilning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Biroq ramziylik va mifopoetika bir xil tushuncha emas. Ramziy tasvir turli ko'chma ma'nolarni ifodalashi mumkin bo'lsa, mifopoetik mazmun obrazning mifologik tasavvurlar, an'anaviy madaniy ma'nolar yoki olamning obrazli modeli bilan bog'lanishi orqali yuzaga chiqadi. Shu sababli Chexov asarlaridagi har qanday metafora yoki o'xshatishni mifopoetik hodisa sifatida baholash maqsadga muvofiq emas. Bunday talqin obrazning matndagi semantik vazifasi asosida ilmiy jihatdan tasdiqlanishi lozim [3; 16].

Mifopoetik mazmunni tarixiy voqelikdan ajratmasdan o'rganish uchun Chexov safar asarlaridagi madaniy realliklar va muallif dunyoqarashiga oid tadqiqotlar ham muhim ahamiyatga ega. O. V. Spachilning «Anton Chekhov's Sakhalin Island: An Ongoing Commentary» nomli maqolasi asardagi tarixiy va madaniy ma'lumotlarni sharhlash masalalari bilan bog'liqdir [5]. Ushbu yondashuv badiiy matndagi ayrim geografik nomlar, ijtimoiy tushunchalar va tarixiy hodisalarning mazmunini aniqlashtirishga yordam beradi. Bu esa mifopoetik tahlilda real voqelik bilan ramziy talqin o'rtasidagi chegarani saqlash uchun zarur. Chunki tarixiy jihatdan muayyan ma'noga ega bo'lgan tasvir elementlari yetarli dalilsiz mifologik timsol sifatida baholansa, matnning asl mazmuni noto'g'ri talqin qilinishi mumkin.

Chexovning Saxalin safari va uning ijodiy dunyoqarashi o'rtasidagi munosabat Jonathan Colening «Chekhov's Sakhalin Journey: Doctor, Humanitarian, Writer» nomli monografiyasida ham o'rganiladi [19]. Mazkur tadqiqot yozuvchining shifokorlik faoliyati, insonparvarlik qarashlari va adabiy ijodi bilan bog'liq masalalarni tushunishga yordam beradi. Muallifning kasbiy tajribasi va ijtimoiy voqelikka munosabati safar asarlarining yaratilish sharoitini anglashda ahamiyatli bo'lsa-da, badiiy matndagi barcha mazmuniy xususiyatlarni faqat biografik omillar bilan izohlash yetarli emas. Shu sababli biografik ma'lumotlar matnning poetik tuzilishini o'rganishda yordamchi kontekst sifatida qaralishi lozim.

Mavjud ilmiy izlanishlarda «Остров Сахалин» asarining geografik va ijtimoiy mazmuni, orol obrazining ramziy xususiyatlari hamda yozuvchining insonparvarlik qarashlariga nisbatan kengroq e'tibor qaratilgan. «Из Сибири» asarining janriy va tasviriy jihatlari ham o'rganilgan bo'lsa-da, ikki asarda geografik makonning badiiy vazifalarini yagona mifopoetik yondashuv asosida qiyoslash imkoniyatlari alohida ahamiyatga ega. Xususan, Sibirning keng geografik hudud sifatidagi tasviri bilan Saxalinning tabiiy chegaralangan makon sifatidagi xususiyatlari o'rtasidagi munosabatlar, yo'l va orol obrazlarining badiiy vazifalari hamda muallifning makonni idrok etish usullari birgalikda o'rganilganda yozuvchi safar nasrining umumiy poetik qonuniyatlarini aniqlash imkoniyati kengayadi [1; 2; 4; 10; 20].

Mavjud tadqiqotlarning qiyosiy tahlilidan kelib chiqib, Chexov safar asarlaridagi mifopoetik olam manzarasini o'rganishda geografik makon, insoniy tajriba va ramziy ifodaning o'zaro bog'liqligini asosiy ilmiy muammo sifatida belgilash maqsadga muvofiqdir. Bunda makonning ochiqligi yoki chegaralanganligi, tabiiy obyektlarning badiiy vazifasi, muallif kuzatuvining xarakteri hamda inson va muhit munosabatlari alohida emas, balki bir-biri bilan uzviy aloqador komponentlar sifatida qaraladi. Ushbu yondashuv Chexovning «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlaridagi umumiy va farqli poetik xususiyatlarni aniqlash hamda ularning mifopoetik mazmunini yaxlit ilmiy talqin doirasida o'rganish uchun asos yaratadi [1; 4; 6; 10; 11].

Shunday qilib, ilmiy adabiyotlar sharhi Chexov safar nasriga oid tadqiqotlarda janr, makon, ijtimoiy voqelik va ramziy ifoda masalalari turli yo'nalishlarda yoritilganini, biroq ushbu jihatlarni o'zaro bog'liq mifopoetik olam manzarasi doirasida tahlil qilish alohida ilmiy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Mazkur tadqiqot aynan shu masalaga qaratilib, yozuvchining safar asarlarida real geografik voqelikning badiiy mazmun kasb etishi, makoniy obrazlarning semantik munosabatlari va inson mavjudligining poetik ifodasini qiyosiy asosda o'rganishni nazarda tutadi. Bu esa mavjud ilmiy qarashlarni takrorlashdan ko'ra, ularni muayyan tahliliy vazifa doirasida birlashtirish hamda Chexov safar nasrining mifopoetik xususiyatlarini izchil yoritish imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

A. P. Chexovning «Из Сибири» («Sibirdan») va «Остров Сахалин» («Saxalin oroli») asarlarini qiyosiy-mifopoetik jihatdan tahlil qilish yozuvchining safar nasrida geografik makonning badiiy idrok etilishi, insonning tabiiy va ijtimoiy muhit bilan munosabati hamda voqelikning ramziy-semantik mazmun kasb etishi o'zaro bog'liq jarayonlar sifatida namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Har ikki asar real sayohat taassurotlari va bevosita kuzatuvlarga asoslangan bo'lishiga qaramay, ularda tasvirlanayotgan hududlar faqat geografik obyekt sifatida talqin qilinmaydi. Makonning tabiiy xususiyatlari, muallifning hissiy-estetik munosabati, insonlarning yashash sharoitlari va madaniy tasavvurlar o'rtasidagi semantik aloqalar natijasida o'ziga xos badiiy olam shakllanadi. Mazkur holat Chexov safar ocherklarining janriy tabiati, hujjatlilik va badiiylilik munosabati hamda geografik makonning adabiy vazifalariga bag'ishlangan ilmiy yondashuvlar bilan mazmunan uyg'unlashadi [2; 4; 10].

«Из Сибири» asarida mazkur jarayon, avvalo, sayohatchining odatiy muhitdan geografik va madaniy jihatdan farqlanuvchi hududga kirib borishi bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Asarning dastlabki boblarida Rossiyaning boshqa hududlaridagi bahor manzaralari bilan Sibirning may oyidagi sovuq tabiati o'rtasidagi tafovut tasvirlanadi. Bir hududda tabiatning uyg'unishi, daraxtlarning barg yozishi va hayotiy faollikning kuchayishi kuzatilayotgan paytda Sibir yo'llarida sovuqning saqlanib qolishi, ayrim suv havzalarida muz va qirg'oqlarda qor mavjudligi muallif kuzatuvlarining dastlabki mazmuniy yo'nalishini belgilaydi. Ushbu tasvirlar geografik tafovutlarni qayd etish bilan birga, tanish va notanish makonlar o'rtasidagi munosabatni shakllantiradi. Natijada safar boshlanishidanoq muallifning olam haqidagi avvalgi tasavvurlari real kuzatuvlar bilan qiyoslanib, makonni yangicha anglash jarayoni yuzaga keladi [2; 10].

Mazkur epizodning mifopoetik ahamiyati tabiiy fasllarning turlicha namoyon bo'lishida emas, balki ularning badiiy matnda o'zaro qarama-qarshi qo'yilishi natijasida hosil bo'ladigan semantik munosabatlarda ko'rinadi. Bahor tabiatning yangilanishi va hayotning davomiyligi bilan bog'liq madaniy tasavvurlarni uyg'un otadi. Chexov tasvirlagan Sibir muhitida

esa ayni faslning odatiy belgilari kechikkan holda namoyon bo' ladi. Shunga ko' ra, bir xil kalendar vaqt turli geografik hududlarda o' zaro farqlanuvchi tabiiy holatlar orqali ifodalanadi. Bu holat badiiy makon va vaqtning uzviy aloqadorligini ko' rsatib, sayohatchining notanish hududni idrok etishidagi ruhiy masofani kuchaytiradi. Biroq ushbu qarama-qarshilikni mustaqil mifologik syujet sifatida emas, balki madaniy tasavvurlarning geografik voqelik bilan to' qnashuvi natijasida shakllangan poetik hodisa sifatida baholash maqsadga muvofiqdir [4; 14].

Shu tariqa geografik tafovut orqali boshlangan badiiy idrok jarayoni keyingi tasvirlarda makonning kengligi va insonning uni o' zlashtirish imkoniyatlari bilan bog' liq holda rivojlanadi. «Из Сибири»da uzoq davom etadigan yo' llar, bir-biridan katta masofalarda joylashgan aholi punktlari, takrorlanuvchi tabiiy manzaralar va inson faoliyatiga oid belgilarning nisbatan kam uchrashi makonning ulkanligini alohida ta'kidlaydi. Bunday tasvirlarda yo' l ustunlari, telegraf simlari va ayrim turar joylar geografik tafsilot bo' lish bilan birga, inson tomonidan tashkil etilgan tartibning tabiiy muhitdagi ko' rinishlari sifatida ham namoyon bo' ladi. Natijada inson faoliyati bilan o' zlashtirilgan makon va tabiiy holatini saqlab qolgan keng hududlar o' rtasida o' ziga xos semantik tafovut yuzaga keladi. Bu holat inson va makon munosabatlarini badiiy-falsafiy jihatdan o' rganishga qaratilgan yondashuvlar bilan ham bog' liqdir [4; 11].

Mazkur xususiyat yo' l obrazining asardagi badiiy vazifasini yanada aniqroq belgilash imkonini beradi. Yo' l, avvalo, muallif bosib o' tadigan real geografik yo' nali shni ifodalaydi. Ayni paytda u turli tabiiy manzaralar, ijtimoiy muhitlar va insoniy taassurotlarni o' zaro bog' lovchi kompozitsion asos hisoblanadi. Safar davomida muallif bir hududdan boshqasiga o' tar ekan, oldingi kuzatuvlar yangi taassurotlarni baholash mezoniga aylanadi. Shu sababli geografik makon asarda o' zgar mas tasvir obyekti sifatida emas, balki inson tajribasi orqali izchil anglanadigan murakkab hodisa sifatida namoyon bo' ladi. Mazkur yondashuv asosida yo' l ni harakat va bilish jarayonlarini birlashtiruvchi poetik obraz sifatida talqin qilish mumkin [2; 4].

Geografik harakatning estetik idrok bilan bog' lanishi «Из Сибири» asaridagi Yenisey daryosi tasvirida yanada ravshan namoyon bo' ladi. Chexov dastlab Uraldan Yeniseygacha bo' lgan yo' l manzaralarining sovuq, huvillagan va bir xil ko' rinishini ta'kidlaydi. Yeniseyga yetib kelgach esa tabiatning ulug' vorligi, daryoning salobati va uning o' ziga xos go' zalligiga alohida e'tibor qaratadi. Ushbu kompozitsion qarama-qarshilik geografik manzara tasvirida muayyan estetik burilish yuzaga kelganini ko' rsatadi. Daryo avvalgi kuzatuvlar bilan qiyoslanganda yangi badiiy mazmun kasb etib, muallifning tabiatga munosabatidagi o' zgarishni namoyon qiladi [11; 15]. Chexovning «Из Сибири» asari IX bobida Yeniseyga alohida estetik baho berilishi birlamchi matnda ham kuzatiladi.

Yenisey obrazining mifopoetik mazmunini uning tabiiy xususiyatlari va muallif idroki o' rtasidagi munosabatlar orqali aniqlash mumkin. Daryoning oqimi harakat, davomiylik va o' zgarish bilan bog' liq assotsiatsiyalarni yuzaga chiqaradi. Biroq bunday assotsiatsiyalarni asarning barcha epizodlariga tatbiq etish ilmiy jihatdan asosli bo' lmaydi. Chexov tasvirida daryoning ramziy imkoniyati, avvalo, uning muallif ruhiyatida uyg' otgan estetik taassuroti orqali namoyon bo' ladi. Geografik obyektning tabiiy salobati bilan insonning hissiy kechinmalari o' rtasida shakllangan munosabat tashqi voqelikning badiiy mazmunini kengaytiradi. Natijada daryo insonning tabiat bilan yuzma-yuz kelishi va uning ulug' vorligini anglash jarayonining poetik ifodasiga aylanadi [11; 14].

Yenisey manzarasida kuzatilgan ushbu estetik munosabat tayga tasvirida boshqa semantik yo' nali shda rivojlanadi. Chexov tayga haqidagi dastlabki tasavvurlar bilan real kuzatuvlar o' rtasidagi tafovutga e'tibor qaratadi. Muallif o' z tasavvuridagi ulkan daraxtlar va mutlaq sukunat hukmron bo' lgan o' rmon o' rniga tabiiy hayotning rang-barang ko' rinishlariga duch keladi. Qushlarning sayrashi, hasharotlar harakati va turli o' simliklarning mavjudligi tayganing bir xil va jonsiz makon sifatidagi dastlabki tasavvurini o' zgartiradi. Bu holat geografik makonni oldindan shakllangan qoliplar asosida emas, balki bevosita kuzatuvlar orqali anglash tamoyilini namoyon etadi [11; 15].

Chexovning taygani ulkan jonli mavjudotga qiyoslashi esa ushbu makonning mifopoetik imkoniyatlarini yanada kuchaytiradi. Tabiiy obyektga tirik mavjudotga xos xususiyatlar yuklanishi natijasida o' rmon inson bilan muayyan munosabatga kirishuvchi faol kuch sifatida gavdalanadi. Bunda tabiatning go' zalligi va uning inson uchun noma'lum jihatlari o' zaro uyg' unlashadi. Tayga bir tomondan hayotga boy tabiiy muhit bo' lsa, ikkinchi tomondan, insonni o' z bag' riga singdirib yuborishi mumkin bo' lgan ulkan makon sifatida idrok etiladi. Bunday tasvirni tabiatning antropomorf talqini sifatida baholash mumkin. Shu bilan birga, mazkur obrazni bevosita mifologik personaj deb hisoblashdan ko' ra, uning ramziy va assotsiativ vazifasini matnning umumiy mazmuni bilan bog' liq holda aniqlash maqsadga muvofiqdir [11; 16].

Tayga va yo' l obrazlarining o' zaro munosabati «Из Сибири»dagi mifopoetik makonning semantik tuzilishini aniqroq ko' rsatadi. Yo' l inson tomonidan belgilangan harakat yo' nali shini ifodalasa, uning atrofidagi o' rmon kengliklari to' liq anglanmagan tabiiy hudud sifatida namoyon bo' ladi. Mazkur holatda yo' l va tayga bir-biriga qarama-qarshi qo' yiladigan, ayni paytda o' zaro bog' liq makoniy birliklarga aylanadi. Yo' l tartibga solingan harakatni, tayga esa inson tomonidan to' liq nazorat qilinmaydigan tabiiy olamni ifodalaydi. Natijada ma'lum va noma'lum makonlar o' rtasidagi tafovut badiiy matnda muhim semantik vazifa bajaradi. Ushbu munosabat insonning tabiiy olam bilan aloqalarini makoniy oppozitsiyalar orqali anglash imkonini beradi [4; 11].

«Остров Сахалин» asarida geografik hududning tasvirlanishi dastlab uning joylashuvi, tabiiy sharoitlari va boshqa makonlar bilan aloqalari orqali amalga oshiriladi. Orolga yetib borish, dengiz orqali harakatlanish, qirg' oq manzaralari va iqlimiy xususiyatlarga oid kuzatuvlar makonning tashqi chegaralarini belgilaydi. Biroq orolning badiiy mazmuni faqat ushbu geografik belgilar bilan cheklanmaydi. Asar davomida tabiiy chegaralar surgun, jazo tizimi va insonlarning yashash sharoitlari bilan bog' lanishi natijasida murakkab semantik mazmun kasb etadi. Orolning suv bilan o' ralganligi uning geografik xususiyati bo' lsa, mahkumlarning ijtimoiy erkinligi cheklanganligi ushbu tabiiy holat bilan qo' shilib, badiiy makonning yangi ma'no qatlamini shakllantiradi [1; 6].

A. V. Lugovskoy tomonidan 2024-yilda e'lon qilingan tadqiqotda orollik — insulyarlik kategoriyasining tushunchaviy, obrazli va qadriy komponentlari tahlil qilinib, Saxalin makoni bilan bog' liq konseptual metaforalar aniqlangan. Xususan, orolning inson, qamoqxona va mif bilan bog' liq talqinlari uning badiiy matndagi semantik imkoniyatlarini ko' rsatadi [1].

Mazkur ilmiy qarashlarga asoslanib, Chexov asaridagi orol obrazini real geografik hudud, ijtimoiy munosabatlar makoni hamda ramziy-semantik umumlashma sifatida farqlash mumkin. Ushbu uch daraja bir-biridan mustaqil mavjud emas. Aksincha, tabiiy chegara ijtimoiy cheklanish bilan bog' lanadi, ijtimoiy voqelik esa orolning ramziy mazmunini kuchaytiradi. Natijada geografik obyekt insonning erkinligi va mavjudlik sharoitlarini ifodalovchi murakkab badiiy makonga aylanadi [1; 4].

Mazkur munosabatning mifopoetik ahamiyati orolning tashqi dunyodan ajratilganlik xususiyatida namoyon bo' ladi. Turli mifologik va madaniy an'analarda orol odatiy hayotdan farqlanuvchi hudud, alohida mavjudlik sohasi yoki muayyan sinovlar makoni sifatida talqin qilinishi mumkin. Chexovning «Остров Сахалин» asarida bunday semantik imkoniyatlar tarixiy voqelik bilan murakkab munosabatga kirishadi. Orolning tabiiy chegaralari mahkumlar va surgun qilingan aholining ijtimoiy holati bilan bog' langanda, geografik ajralganlik inson erkinligining cheklanishi bilan mazmunan uyg' unlashadi. Natijada tabiiy makon o' zining real geografik belgilari bilan bir qatorda, ijtimoiy va axloqiy mavjudlikni ifodalovchi ramziy vazifani ham bajaradi [1; 6].

Ushbu jarayonni yanada aniqroq ko' rsatish maqsadida «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlaridagi yetakchi makoniy obrazlarning o' zaro munosabatlarini qiyosiy tizimlashtirish zarur.

4.1-jadval.

A. P. Chexov safar asarlaridagi asosiy makoniy obrazlarning qiyosiy-mifopoetik tavsifi.¹

Tahlil mezonlari	«Из Сибири» asaridagi ifodasi	«Остров Сахалин» asaridagi ifodasi	Mifopoetik-semantik natija
Geografik makon	Kenglik, masofa, o' zgaruvchan landshaft	Orol, qirg' oq va tabiiy chegaralar	Ochiq va chegaralangan makon modellari
Yo' l obrazi	Uzluksiz harakat va yangi hududlarni anglash	Muayyan hududga kirib borish va uning ichki hayotini o' rganish	Harakat va bilishning turli shakllari
Tabiat obrazi	Tayga, Yenisey, sovuq iqlim va geografik kenglik	Dengiz, orol, tog' va qirg' oq manzaralari	Tabiiy muhitning inson mavjudligi bilan bog' lanishi
Chegara motivi	Ma'lum va noma'lum hududlar o' rtasidagi tafovut	Tabiiy va ijtimoiy yakkalanish	Geografik chegaraning ramziy mazmun kasb etishi
Yetakchi oppozitsiyalar	Ma'lum-noma'lum, harakat-takrorlanish	Erkinlik-cheklanish, tashqi-ichki, yuqori-past	Qarama-qarshiliklar orqali semantik ma'no hosil qilish
Tabiatga munosabat	Ulug' vorlik va noma'lumlikni anglash	Tabiiy sharoitning ijtimoiy hayot bilan bog' lanishi	Tabiat va inson o' rtasidagi murakkab munosabat
Muallif pozitsiyasi	Harakatdagi kuzatuvchi	Ijtimoiy muhitni chuqur o' rganuvchi kuzatuvchi	Bilish va axloqiy baholashning bog' liqligi
Mifopoetik ifoda	Tayganing jonlantirilishi, daryoning obrazli talqini	Orolning qamoq makoni, mayoqning jonli mavjudotga qiyoslanishi	Real tasvirning ramziy umumlashmaga aylanishi

¹ Manba: muallif tomonidan tegishli asarlar va ilmiy yondashuvlar asosida umumlashtirilgan [1; 2; 4; 6; 10; 11].

Umumiy poetik model	Geografik harakat orqali olamni anglash	Chegaralangan makon orqali insoniy mavjudlikni anglash	Bir-birini to'ldiruvchi makoniy modellar
---------------------	--	--	---

Jadvalda keltirilgan qiyosiy natijalar makoniy obrazlarning semantik vazifasi har ikki asarda bir xil shakllanmaganini ko'rsatadi. «Из Сибири»da yo'l va tabiiy kenglik o'rtasidagi munosabat insonning bilish imkoniyatlarini kengaytirsa, «Остров Сахалин»da orolning chegaralanganligi ijtimoiy mavjudlik muammolarini chuqurlashtiradi. Shu jihatdan birinchi asarda geografik harakat yetakchi poetik tamoyil sifatida namoyon bo'lsa, ikkinchisida makonning chegaralanganligi va uning ichki tuzilishini anglash ustuvor ahamiyat kasb etadi. Mazkur farq asarlar o'rtasidagi umumiy badiiy-falsafiy bog'liqlikni inkor etmaydi, balki Chexovning olam haqidagi tasavvurlari turli makoniy sharoitlarda qanday ifodalanganini aniqlashtiradi [2; 4; 10].

Orolning geografik va ijtimoiy mazmuni o'rtasidagi munosabat «Остров Сахалин» asarining yettinchi bobidagi mayoq tasvirida ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. Chexov Jonyer burnida joylashgan mayoqni tasvirlar ekan, uning kunduzgi ko'rinishi bilan tunda namoyon bo'ladigan qiyofasini qarama-qarshi qo'yadi. Kunduz oddiy me'moriy inshoot sifatida ko'ringan mayoq qorong'ilikda qizil nur taratib, katorganing tashqi dunyoga qarab turgan ko'ziga qiyoslanadi. Ushbu tasvirda jonsiz obyektga jonli mavjudotga xos xususiyat yuklanadi. Natijada mayoqning bevosita amaliy vazifasi kengayib, u orolning ijtimoiy holatini ifodalovchi ramziy belgiga aylanadi [1; 16]. Mazkur obraz asarning VII bobidagi asl matn bilan ham tasdiqlanadi.

Mayoq obrazining semantik murakkabligi uning ikki makon o'rtasidagi chegarada joylashganligi bilan belgilanadi. Bir tomondan, mayoq dengiz orqali harakatlanayotgan insonlar uchun yo'nalish belgisi sifatida xizmat qiladi. Ikkinchi tomondan, uning katonga ko'ziga qiyoslanishi orolning ichki ijtimoiy hayotini tashqi dunyo bilan obrazli ravishda bog'laydi. Mazkur tasvirda ko'z obrazi kuzatish, tashqi makonga intilish va o'z mavjudligini namoyon etish kabi assotsiatsiyalarni yuzaga chiqaradi. Shu tariqa geografik vazifaga ega obyekt insoniy munosabatlarni ifodalovchi badiiy timsolga aylanadi. Bu holat Chexov ijodida ramziy ifoda va badiiy makon munosabatlarini o'rganishga qaratilgan nazariy qarashlar bilan mazmunan uyg'unlashadi [1; 7; 16].

Mayoq tomon ko'tarilish jarayonida muallifning makonni idrok etishidagi o'zgarish ham mifopoetik tahlil uchun muhimdir. Chexov balandlikka ko'tarilgan sari dengiz manzarasining kengayishi, nafas olishning yengillashishi va katonga hayoti bilan bog'liq odatiy taassurotlardan uzoqlashish holatini tasvirlaydi. Natijada jismoniy balandlik va ruhiy holat o'rtasida mazmuniy munosabat shakllanadi. Pastda joylashgan ijtimoiy muhit bilan yuqoridan kuzatilayotgan keng tabiiy manzara o'rtasidagi tafovut muallifga voqelikni boshqa nuqtayi nazardan baholash imkonini beradi. Shunday qilib, vertikal makonning yuqori va pastki qismlari o'rtasidagi qarama-qarshilik badiiy matnda axloqiy baholash bilan bog'liq semantik vazifani bajaradi [4; 13; 17]. Bu talqin VII bobda tasvirlangan ko'tarilish epizodining mazmuniga ham mos keladi.

«Остров Сахалин»da makonning ijtimoiy mazmuni mahkumlar, ko'chirilgan aholi, ayollar, bolalar va oilalarning turmush sharoitlari tasvirida yanada chuqurlashadi. Chexov orolning jazo hududi sifatidagi umumiy tavsifi bilan cheklanmay, uning ichki hayotini tashkil etuvchi insoniy munosabatlarni batafsil yoritadi. Jumladan, ayollarning ijtimoiy mavqei, oilalarning yashash sharoitlari va bolalarning ahvoriga oid tasvirlar geografik makonning inson mavjudligi bilan qanday bog'lanishini ko'rsatadi. Bu holat Saxalinning bir ma'noli ramziy timsol sifatida emas, balki turli insoniy taqdirlar kesishadigan murakkab ijtimoiy makon sifatida namoyon bo'lishiga olib keladi [6; 19; 20].

Ushbu yondashuv Chexov asaridagi geografik chegaralanish bilan insonning ijtimoiy imkoniyatlari o'rtasidagi munosabatlarni yanada chuqurroq anglashga yordam beradi. Orol barcha aholi uchun bir xil geografik hudud bo'lsa-da, uning ichida yashayotgan insonlarning erkinligi, huquqiy maqomi va kundalik imkoniyatlari bir xil emas. Shu sababli makonning semantik mazmuni umumiy geografik xususiyatlar bilan birga, individual insoniy tajribalar orqali ham shakllanadi [6; 20].

Mazkur holat Chexov safar nasridagi mifopoetik makonning muhim xususiyatini ochib beradi. Badiiy makonning ramziy mazmuni unga tashqaridan yuklangan tayyor mifologik izoh orqali emas, balki unda yashayotgan insonlarning mavjudlik sharoitlari bilan bog'liq holda yuzaga keladi. Orolning geografik chegaralari real tabiiy hodisa bo'lsa, uning ijtimoiy cheklanish bilan munosabati ramziy mazmun hosil qiladi. Natijada geografik makonning badiiy talqini inson erkinligi, axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy munosabatlarga oid masalalarni qamrab oladi. Ushbu jihat Chexovning Saxalin safari va insonparvarlik qarashlariga bog'liqlangan tadqiqotlar bilan ham mazmunan bog'liqdir [5; 19].

Orolning jazo va iztirob makoni sifatidagi xususiyatlari uni jahannam obrazi orqali talqin qilish imkoniyatini ham yuzaga keltiradi. Racovičaning tadqiqotida ilgari surilgan ushbu yondashuv Saxalindagi insoniy azob-uqubatlar va ijtimoiy chegaralanishning mifologik-semantik mazmunini izohlashga qaratilgan [6]. Biroq asardagi barcha tasvirlarni jahannam obraziga bo'yshundirish Chexovning realistik va hujjatli ifoda usulini bir tomonlama talqin qilishga olib kelishi mumkin. Chunki yozuvchi jazo tizimi va insoniy iztiroblarni tasvirlash bilan birga, ularning tarixiy va ijtimoiy sabablarini ham

ko' rsatadi. Shuning uchun jahannam bilan bog' liq talqin Saxalin makonining yagona mazmuni sifatida emas, balki uning muayyan mifopoetik qatlamini ochib beruvchi yondashuv sifatida baholanishi maqsadga muvofiqdir [5; 6].

Chexov safar nasridagi badiiy makonning ko' p qatlamli mazmuni vaqtning tasvirlanish xususiyatlarida ham namoyon bo' ladi. «Из Сибири»da vaqt safar bosqichlari, manzillarning almashinuvi va tabiiy sharoitlarning o' zgarishi orqali idrok etiladi. Har bir yangi hudud muallif kuzatuvlarining navbatdagi bosqichini tashkil etadi. Shu sababli vaqt va harakat o' rtasidagi munosabat asar kompozitsiyasining rivojlanishini ta'minlaydi. «Остров Сахалин»da esa vaqtning badiiy mazmuni mahkumlarning jazoni o' tash muddati, kundalik mehnat, turmushning takrorlanuvchi holatlari va kelajak imkoniyatlarining cheklanganligi bilan ham bog' liqdir. Natijada makon va vaqt munosabatlari har ikki asarda turlicha shakllanadi [2; 10; 20].

Birinchi asarda vaqtning davomiyligi ko' proq yangi geografik hududlarni anglash bilan bog' liq bo' lsa, ikkinchisida u ayrim insonlar uchun majburiy mavjudlik va kutish holatlarini ifodalaydi. Mazkur farq asosida safar nasrida ikki xil xronotopik modelni ajratish mumkin: harakat va bilishga asoslangan ochiq yo' l xronotopi hamda geografik va ijtimoiy chegaralangan makonda kechadigan mavjudlik xronotopi. Biroq bu ikki model mutlaq qarama-qarshi hodisalar emas, balki insonning olam bilan munosabatlarini turli sharoitlarda ifodalovchi o' zaro bog' liq poetik tuzilmalardir. Ularning umumiy xususiyati vaqtning inson tajribasi va makon bilan munosabatda badiiy mazmun kasb etishidir [4; 14].

Mazkur xronotopik tafovut muallifning kuzatuvchi sifatidagi pozitsiyasida ham o' z aksini topadi. «Из Сибири»da muallif doimiy harakat orqali yangi manzaralar, tabiiy hodisalar va insonlar bilan tanishadi. «Остров Сахалин»da esa uning kuzatuvlari muayyan hududning ichki ijtimoiy tuzilishini o' rganishga qaratiladi. Natijada birinchi asarda bilim geografik kengayish orqali ortib borsa, ikkinchisida ma'lum makonning ichki xususiyatlarini chuqurroq anglash orqali shakllanadi. Bunday farq Chexovning safar nasrida kuzatuv va badiiy umumlashtirish o' rtasidagi munosabatlarning murakkabligini ko' rsatadi [8; 10; 19].

Makon, vaqt va muallif pozitsiyasining mazkur xususiyatlari Chexov safar asarlarida olamning mifopoetik manzarasi qanday shakllanishini tizimli ravishda ko' rib chiqish imkonini beradi. Bu jarayonni faqat geografik tasvirlarning mavjudligi yoki ayrim ramziy o' xshatishlar orqali izohlash yetarli emas. Mifopoetik mazmun muallifning kuzatuv, obrazlarning kompozitsion vazifasi, madaniy assotsiatsiyalar va insoniy tajriba o' rtasidagi munosabatlar natijasida yuzaga chiqadi. Shuning uchun uning shakllanish mexanizmini bir necha o' zaro bog' liq semantik bosqichlar orqali tavsiflash mumkin [1; 3; 4; 16].

4.2-jadval.

A. P. Chexov safar nasrida mifopoetik ma'no shakllanishining asosiy bosqichlari.²

Bosqich	Jarayonning mazmuni	Badiiy ifodalanish xususiyati	Natijaviy semantik vazifa
1.Geografik voqelikni kuzatish	Real hudud, tabiiy sharoit va ijtimoiy munosabatlar haqidagi ma'lumotlarni qayd etish	Yo' l, daryo, tayga, orol, dengiz va aholi hayoti tasvirlari	Badiiy matnning hujjatli asosini shakllantirish
2.Muallif idroki orqali tanlash	Kuzatilgan voqelikning muhim jihatlarini ajratib ko' rsatish	Qiyoslash, hissiy munosabat, baholash va tasviriy urg' ular	Geografik obyektning individual badiiy mazmunini yuzaga chiqarish
3.Obrazli qayta talqin	Real obyektlarni ko' chma va assotsiativ ma'nolar bilan boyitish	Jonlantirish, metafora, ramziy qiyoslash	Tasvirning bevosita mazmunidan kengroq semantik qatlamni shakllantirish
4.Makoni munosabatlarni tashkil etish	Tasvirlarni o' zaro qarama-qarshi yoki mushtarak semantik tizimga birlashtirish	Ochiq-chegaralangan, ma'lum-noma'lum, yuqori-past	Badiiy makonning ichki mazmunini tuzilishini shakllantirish
5.Insoniy tajriba bilan bog' lash	Tabiiy va ijtimoiy makonning inson mavjudligiga ta'sirini ochish	Erkinlik, majburiyat, bilish va axloqiy baholash	Makonning antropologik va falsafiy mazmunini kuchaytirish

² Manba: muallif tomonidan tegishli asarlar va ilmiy yondashuvlar asosida umumlashtirilgan [1; 2; 4; 6; 10; 11].

6.Mifopoetik umumlashtirish	Tasvirlar o'rtasidagi aloqalarni kengroq madaniy-ramziy mazmunda talqin qilish	Orol, chegara, yo'l va tabiatning ko'p qatlamli semantikasi	Yaxlit mifopoetik olam manzarasini shakllantirish
-----------------------------	--	---	---

Jadvalda ko'rsatilgan bosqichlar Chexov safar nasrida mifopoetik ma'no hosil bo'lishining izchil, biroq har bir epizodda bir xil darajada namoyon bo'lmaydigan jarayon ekanligini ko'rsatadi. Avvalo, real geografik obyekt muallif kuzatuvining predmetiga aylanadi. Keyinchalik uning ayrim belgilari alohida ajratib ko'rsatilib, boshqa obrazlar bilan mazmuniy munosabatga kiritiladi. Natijada geografik obyektning bevosita vazifasi saqlanib qolgan holda, u qo'shimcha ramziy va falsafiy ma'nolarni ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Biroq har qanday geografik tasvirning mifopoetik mazmun kasb etishi shart emas. Ayrim tafsilotlar asarning hujjatli asosini ta'minlasa, boshqalari kompozitsion va semantik vazifasi orqali kengroq badiiy umumlashtirishga xizmat qiladi [1; 3; 5].

Shu jihatdan mifopoetik talqin bilan ramziy ifodani bir-biridan farqlash zarur. Ramziy tasvir badiiy matnda ko'chma ma'nolarni yuzaga chiqaruvchi umumiy poetik hodisa bo'lsa, mifopoetik mazmun ushbu ma'nolarning madaniy-mifologik tasavvurlar, makoniy tuzilmalar va olamning obrazli modeli bilan bog'lanishi orqali shakllanadi. Masalan, tayganing jonli mavjudotga qiyoslanishi metaforik ifoda sifatida aniq ko'rinadi. Uning mifopoetik talqini esa inson va tabiat o'rtasidagi kuchlar munosabati, noma'lum makon va tabiiy olamning jonlantirilishi kabi semantik xususiyatlar bilan bog'liq holda asoslanishi mumkin. Xuddi shuningdek, mayoqning katorga ko'ziga o'xshatilishi antropomorf metafora bo'lsa, uning mifopoetik imkoniyati orolning chegaralangan makon sifatidagi umumiy semantikasi bilan munosabatda namoyon bo'ladi [1; 13; 16].

Mazkur farqlash Chexov asarlaridagi mifopoetik mazmunni asossiz ravishda kengaytirib yubormaslik uchun muhimdir. Chunki har qanday daryo obrazi hayot oqimi, har qanday orol esa yakkalanish yoki jahannam ramzi hisoblanishi mumkin emas. Bunday talqinlar tasvirning matndagi vazifasi, muallifning unga munosabati, boshqa obrazlar bilan semantik bog'liqligi va tarixiy-madaniy kontekst orqali asoslanishi zarur. Ayniqsa, Chexovning hujjatli kuzatuvlarga asoslangan safar asarlarida mifologik mazmunni aniqlash realistik tasvirning tarixiy aniqligini e'tibordan chetda qoldirmagan holda amalga oshirilishi lozim. Bu jihat yozuvchining «Остров Сахалин» asariga oid izohli, intertekstual va tarixiy-madaniy tadqiqotlarda ilgari surilgan yondashuvlar bilan ham bog'liqdir [3; 5; 10].

O'tkazilgan tahlil natijalari Chexov safar nasridagi mifopoetik olam manzarasining shakllanishida tabiiy va ijtimoiy makonlar bir xil vazifani bajarmasligini ko'rsatdi. «Из Сибири»da insonning olam haqidagi tasavvurlari keng geografik hududlar, tabiiy manzaralar va noma'lum makon bilan yuzma-yuz kelish orqali shakllansa, «Остров Сахалин»da ushbu jarayon ijtimoiy munosabatlar, geografik chegaralanish va insonning mavjudlik sharoitlarini anglash bilan bog'liq holda rivojlanadi. Shunga ko'ra, birinchi asarda tabiatning ulkanligi va insonning bilish imkoniyatlari o'rtasidagi munosabat ustuvor bo'lsa, ikkinchisida tabiiy va ijtimoiy chegaralarning inson erkinligiga ta'siri muhim semantik omil sifatida namoyon bo'ladi [4; 6; 11; 20].

Tadqiqotda aniqlangan ushbu farqlarni umumlashtirish orqali har ikki asarda mifopoetik olam manzarasining qanday umumiy va o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini tizimlashtirish mumkin.

4.3-jadval.

A. P. Chexov safar asarlarida aniqlangan mifopoetik xususiyatlar va ularning ilmiy talqini.³

Aniqlangan xususiyat	Badiiy dalil yoki tasvir	Mifopoetik talqin	Tadqiqot natijasi
Makonning semantik farqlanishi	Sibir kengliklari va Saxalin orolining chegaralanganligi	Ochiq va yopiq makon munosabati	Ikki xil makon modeli aniqlandi
Yo'lining bilish bilan bog'lanishi	Uzluksiz safar va manzillar almashinuvi	Harakat orqali olamni anglash	Yo'lining kompozitsion va falsafiy vazifasi belgilandi
Tabiatning jonlantirilishi	Tayganing jonli mavjudotga qiyoslanishi	Tabiiy makonning faol kuch sifatida tasvirlanishi	Antropomorf tasvirning mifopoetik imkoniyati aniqlandi
Daryoning obrazli ifodasi	Yeniseyning ulug'vor manzarasi	Tabiat va inson idrokining bog'liqligi	Geografik obyektning estetik-semantik vazifasi ochildi
Orolning ijtimoiy chegaralanishi	Surgun va jazo tizimi bilan bog'liq hudud	Ajralganlik va majburiy mavjudlik	Insulyarlikning ramziy mazmuni aniqlandi

³ Manba: muallif tomonidan tegishli asarlar va ilmiy yondashuvlar asosida umumlashtirilgan [1; 2; 4; 6; 10; 11].

Vertikal makonning shakllanishi	Mayoqqa ko' tarilish epizodi	Yuqori va past makon o'rtasidagi axloqiy-semantik tafovut	Kuzatuv nuqtayi-nazarining mazmun hosil qilishdagi o'zini belgilandi
Realistik va mifopoetik ifoda uyg'unligi	Hujjatli kuzatuvlar va ramziy o'xshatishlar	Voqelikning obrazli umumlashtirilishi	Mifopoetiklikning realistik tasvir bilan aloqasi asoslandi
Inson va muhit munosabati	Tabiiy kenglik va ijtimoiy cheklanish tasvirlari	Inson mavjudligining makon orqali anglanishi	Olam manzarasining antropologik mazmuni ochildi

Jadvaldagi natijalar Chexov safar asarlarida mifopoetik olam manzarasi alohida mifologik timsollarning yig'indisi sifatida emas, balki bir-biri bilan semantik munosabatga kirishadigan obrazlar tizimi sifatida shakllanishini ko'rsatadi. «Из Сибири»da yo'l, tayga va daryo obrazlari tabiiy makonning kengligi va insonning uni anglash jarayoni bilan bog'liq ma'nolarni ifodalaydi. «Остров Сахалин»da esa orol, dengiz, mayoq va ijtimoiy chegaralanish tasvirlari insonning mavjudlik sharoitlari hamda erkinlik imkoniyatlarini badiiy jihatdan yoritadi. Ushbu tafovutlar Chexov badiiy tafakkurida makonning turli semantik modellarini ajratish imkonini beradi [1; 4; 6; 11].

Tahlil natijasida makoniy oppozitsiyalarning badiiy ma'no hosil qilishdagi vazifasi alohida ahamiyat kasb etishi ham aniqlandi. «Из Сибири»da ma'lum va noma'lum, harakat va takrorlanish, inson tomonidan o'zlashtirilgan va tabiiy holatini saqlab qolgan makonlar o'rtasidagi tafovut asosiy semantik munosabatlarni shakllantiradi. «Остров Сахалин»da esa tashqi va ichki, erkinlik va majburiyat, yuqori va past makonlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar ustuvor o'zining ringa chiqadi. Mazkur oppozitsiyalar bir-biridan mustaqil mavjud emas. Ular muallif kuzatuvining xarakteri, geografik makonning xususiyatlari va insonlarning yashash sharoitlari bilan bog'liq holda shakllanadi [1; 4; 14].

Shuningdek, tabiiy obyektlarning ramziy ma'no kasb etishi Chexov safar nasridagi mifopoetik olam manzarasining muhim tarkibiy qismi ekanligi ko'rsatildi. Tayga, daryo, dengiz va orol kabi geografik obyektlar dastlab tabiiy xususiyatlari orqali tasvirlansa-da, muallifning hissiy-estetik munosabati hamda insoniy tajriba bilan bog'lanishi natijasida yangi semantik vazifalarni bajaradi. Bunday jarayonda tabiatning real xususiyatlari badiiy umumlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli Chexovning safar nasrida mifopoetik mazmun voqelikdan chekinish emas, balki uni yanada chuqurroq badiiy anglash natijasida yuzaga keladigan hodisa sifatida namoyon bo'ladi [11; 14; 15].

Har ikki asardagi semantik munosabatlarni umumlashtirish Chexov safar nasrida olamning mifopoetik manzarasi shakllanishining o'ziga xos konseptual modelini ajratishga imkon beradi. Ushbu modelda geografik makon dastlab muallif kuzatuvining obyektiga aylanadi. Kuzatuv jarayonida uning muayyan belgilari ajratib ko'rsatilib, boshqa tasvirlar bilan badiiy munosabatga kiritiladi. Keyinchalik ushbu munosabatlar insonning tabiiy va ijtimoiy muhit bilan aloqalari orqali chuqurlashadi. Natijada geografik voqelik kengroq madaniy va falsafiy ma'nolarni ifodalovchi badiiy tizimga aylanadi. Ushbu jarayonning muhim xususiyati shundaki, unda ramziy umumlashtirish hujjatli aniqlikni inkor etmaydi, balki uning semantik imkoniyatlarini kengaytiradi [1; 3; 5; 10].

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari Chexov safar asarlarida mifopoetiklikning barcha epizodlarda bir xil darajada ifodalanmasligini ham ko'rsatadi. Ayrim tasvirlar asosan geografik yoki tarixiy ma'lumot berish vazifasini bajarsa, boshqalari obrazlararo munosabatlar orqali qo'shimcha ramziy mazmun kasb etadi. Shuning uchun mifopoetik tahlilda tasvirning mavjudligini qayd etish bilan uning semantik vazifasini ilmiy asoslash o'rtasidagi farqni saqlash muhimdir. Bu tamoyil geografik obyektlarning har qanday ko'chma ma'nosini mifologik hodisa sifatida baholashning oldini olib, badiiy matnning asl mazmunini izchil va xolis talqin qilishga xizmat qiladi [3; 5; 16].

O'tkazilgan qiyosiy tahlil asosida Chexov safar nasrida geografik makonning ikki xil badiiy modeli mavjudligi aniqlandi. Birinchi model harakat, kenglik va bilish jarayoni bilan bog'liq bo'lib, insonning notanish olamni anglash imkoniyatlarini ifodalaydi. Ikkinchi model esa chegaralangan hudud, ijtimoiy munosabatlar va insonning majburiy mavjudlik sharoitlari bilan bog'liq holda shakllanadi. Mazkur modellar o'rtasidagi tafovut Chexovning geografik makonni turli poetik vazifalarda qo'llaganini ko'rsatsa-da, ularning asosida inson va olam munosabatlarini badiiy anglashga qaratilgan umumiy tamoyil mavjuddir [1; 2; 4; 6].

Shundan kelib chiqib, tadqiqotning asosiy natijasi sifatida A. P. Chexovning «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlarida mifopoetik olam manzarasi real geografik voqelikning muallif idroki orqali badiiy qayta mazmunlashtirilishi, makoniy qarama-qarshiliklarning semantik munosabatlarga aylanishi hamda insoniy tajribaning ramziy umumlashma darajasiga ko' tarilishi asosida shakllanishi belgilandi. Mazkur natija safar asarlaridagi geografik va ijtimoiy tasvirlarni yagona mifologik syujetga bo'yusundirishni emas, balki ularning badiiy tuzilishida namoyon bo'ladigan umumiy poetik qonuniyatlarni aniqlashni nazarda tutadi [1; 4; 6; 10; 11].

XULOSA VA TAKLIFLAR

A. P. Chexovning «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlarini mifopoetik nuqtayi nazardan o'rganish yozuvchining safar nasri nafaqat tarixiy voqelik va geografik kuzatuvlarni aks ettirishi, balki insonning olam haqidagi tasavvurlari, tabiat bilan munosabati va ijtimoiy hayotga bo'lgan qarashlarini ifodalovchi murakkab badiiy tizim ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot natijasida mazkur asarlarda geografik makonning badiiy mazmuni muallif kuzatuvlari, obrazlararo munosabatlar va insoniy tajriba orqali shakllanishi aniqlandi. Bu holat Chexov safar nasrining o'ziga xos poetik xususiyatlarini chuqurroq anglash hamda uning mifopoetik mazmunini zamonaviy adabiyotshunoslik yondashuvlari asosida izohlash imkonini beradi [1; 2; 10].

Qiyosiy tahlil asosida «Из Сибири» va «Остров Сахалин» asarlarida geografik makonning o'zaro bog'liq, biroq badiiy vazifasi jihatidan farqlanuvchi ikki modeli mavjudligi asoslandi. Birinchi asarda kenglik, harakat va yangi hududlarni anglash jarayoni yetakchi o'rin tutsa, ikkinchisida chegaralangan makon, inson erkinligi va ijtimoiy mavjudlik masalalari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ushbu farqlar yozuvchining badiiy dunyoqarashida makonning nafaqat tabiiy-geografik, balki insoniy va falsafiy mazmunga ham ega ekanligini ko'rsatadi. Har ikki modelning o'zaro munosabati Chexov safar nasrida olam manzarasining yaxlitligini ta'minlovchi muhim poetik xususiyat sifatida baholandi [1; 4; 6].

Olingan natijalarning yana bir muhim jihati Chexov safar nasrida realistik tasvir va mifopoetik umumlashtirish o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjudligidir. Yozuvchi voqelikni aniq kuzatuvlar asosida aks ettirar ekan, geografik va ijtimoiy hodisalarning badiiy mazmunini ularning o'zaro munosabatlari orqali ochib beradi. Shu sababli asarlardagi mifopoetiklik real voqelikdan uzoqlashish natijasida emas, balki uning ramziy va falsafiy imkoniyatlarini kengaytirish orqali yuzaga keladi. Mazkur xulosa Chexov ijodida hujjatlilik, badiiylilik va ramziy ifodaning bir-birini to'ldiruvchi xususiyatlarga ega ekanligini asoslashga xizmat qiladi [3; 5; 10; 15].

Mazkur natijalardan kelib chiqib, Chexov safar asarlarini kelgusida o'rganishda mifopoetik tahlilni xronotop, madaniy xotira va badiiy geografiya bilan bog'liq yondashuvlar asosida yanada kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, yozuvchining boshqa safar taassurotlari bilan aloqador asarlarida yo'l, suv, chegara va tabiat obrazlarining semantik vazifalarini qiyosiy tadqiq etish uning badiiy dunyoqarashi haqidagi ilmiy tasavvurlarni boyitishi mumkin. Shuningdek, Chexov safar nasrini rus va jahon adabiyotidagi sayohat asarlari bilan qiyoslash orqali geografik makonning mifopoetik talqiniga xos umumiy va individual xususiyatlarni aniqlash uchun yangi ilmiy imkoniyatlar yuzaga keladi [3; 7; 12; 18].

Tadqiqotning amaliy ahamiyati olingan natijalardan rus adabiyoti tarixi, adabiyot nazariyasi, matn tahlili va mifopoetika bo'yicha o'quv mashg'ulotlarida foydalanish imkoniyati bilan izohlanadi. Xususan, geografik makonning badiiy vazifasini aniqlash, ramziy obrazlarni tarixiy-madaniy kontekstda talqin qilish hamda hujjatli va badiiy tasvir o'rtasidagi munosabatlarni farqlashga oid xulosalar adabiy asarlarni tahlil qilish metodikasini takomillashtirishga xizmat qilishi mumkin. Ushbu yondashuvlardan Chexov ijodiga bag'ishlangan maxsus kurslar, ilmiy maqolalar va qiyosiy-adabiy tadqiqotlarda ham foydalanish maqsadga muvofiqdir [2; 9; 16].

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lugovskoy, A. V. (2024). Verbalization of insularity in literary journalism (based on Anton Chekhov's "Sakhalin Island"). *Philology. Theory & Practice*, 17(11), 4257–4266.
2. Abdurafova, K. (2025). Свообразие жанра путевого очерка в творчестве А. П. Чехова [The originality of the travel essay genre in A. P. Chekhov's works]. O'zbekiston Milliy universiteti xabarlari.
3. Kibalnik, S. A. (2021). Чеховский «Остров Сахалин» в контексте русской классической прозы XIX в. [Chekhov's "Sakhalin Island" in the context of nineteenth-century Russian classical prose]. *Вестник Томского государственного университета. Филология*, (74), 252–267.
4. Emirova, L. A. (2024). Man and space: The "Russian idea" of A. P. Chekhov and N. V. Gogol. *Dagestan State Pedagogical University Journal. Social and Humanitarian Sciences*, 18(4), 37–42.
5. Spachil, O. V. (2021). Anton Chekhov's Sakhalin Island: An ongoing commentary. *RUDN Journal of Studies in Literature and Journalism*, 26(2), 169–176.
6. Racoviță, O.-M. (2024). Insula Sahalin de Cehov: O descindere în infernul unei colonii penitenciare [Chekhov's Sakhalin Island: A descent into the hell of a prison colony]. *Slovo*, 13(1), 7–24.
7. Lavrenova, O. (2024). Sakhalin Island in the Soviet and Russian audiovisual text. *Journal of Marine and Island Cultures*, 13(3), 1–32.
8. Zeren, Z. (2025). Anton Çehov'un Sahalin Adası izlenimleri [Anton Chekhov's observations on Sakhalin Island]. *İdil*, 14(118), 491–499.
9. Kim, A. V. (2024). Творчество А. П. Чехова в практике РКИ [Chekhov's works in Russian as a foreign language practice]. *Международный научно-исследовательский журнал*, (7), Article 145.68.

10. Bojanowska, E. M. (2023). Sakhalin Island. In Y. Corrigan (Ed.), *Chekhov in context* (pp. 92–98). Cambridge University Press.
11. Costlow, J. (2023). Environmentalism. In Y. Corrigan (Ed.), *Chekhov in context* (pp. 85–91). Cambridge University Press.
12. Al-Abboodi, M. A. N. (2023). Focalisation of the theme of death in A. P. Chekhov's creative work: "Late-Blooming Flowers" (1882), "The Death of a Government Clerk" (1883), "Gusev" (1890) and "Rothschild's Violin" (1894). *Philology. Theory & Practice*, 16(1), 4–10.
13. Zhernokleyev, D. (2023). Religion. In Y. Corrigan (Ed.), *Chekhov in context* (pp. 109–115). Cambridge University Press.
14. Oklot, M. (2023). Philosophy. In Y. Corrigan (Ed.), *Chekhov in context* (pp. 101–108). Cambridge University Press.
15. Fratto, E. (2023). Science. In Y. Corrigan (Ed.), *Chekhov in context* (pp. 116–122). Cambridge University Press.
16. Ceballos, L. (2023). Modernism and symbolism. In Y. Corrigan (Ed.), *Chekhov in context* (pp. 191–197). Cambridge University Press.
17. Липунцов, М. И. (2021). Литургическое пространство в творчестве А. П. Чехова [Liturgical space in the works of A. P. Chekhov]. *Богословский сборник Тамбовской духовной семинарии*, 4(17), 196–211.
18. Vaingurt, J. (2024). Invasive species: Immunity and community in contemporary outbreak narratives. *The Russian Review*, 83(3), 399–413.
19. Cole, J. (2023). *Chekhov's Sakhalin journey: Doctor, humanitarian, writer*. Bloomsbury Academic.
20. Нин Шилэй. (2025). Очерки А. П. Чехова «Из Сибири» и «Остров Сахалин» в аспекте социальной проблематики [Chekhov's essays "From Siberia" and "Sakhalin Island" in the context of social issues] [Кандидатская диссертация, Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова]. ИСТИНА.
21. Abdurafova, K. T. (2023). Representation of the geocultural space in AP Chekhov's essays" From Siberia". *Fenomen tvorcheskoy lichnosti v kulture: Fatyushchenkovskiye chteniya. Vypusk 10: Materialy X Mezhdunar. nauch. konf.*[The phenomenon of the creative personality in culture: Fatyushchenko readings. Iss. 10: Proceedings of X International scientific conference].
22. Абдурауфова, К. Т. (2024). Мифологема пути в очерках АП Чехова «Остров Сахалин». федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Московский педагогический государственный университет», профессор кафедры русской литературы XX–XXI веков, 154.